

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI „KONCEPCJA EUROPEJSKIEGO ŚCIGANIA KARNEGO” Saloniki, 25-26 maja 2006 r.

W dniach 26-27 maja br. w Salonikach odbyła się międzynarodowa konferencja poświęcona problematyce związanej z procesami europeizacji prawa karnego. Głównym przedmiotem konferencji było przedstawienie i omówienie wyników prowadzonego od października 2004 r. europejskiego projektu badawczego, którego celem było stworzenie propozycji jednolitych regulacji w zakresie europejskiego prawa i postępowania karnego. W projekcie kierowanym przez prof. Berndta Schünemanna z Uniwersytetu w Monachium, uczestniczyli przedstawiciele ośrodków naukowych z Austrii, Niemiec, Grecji, Węgier, Polski, Finlandii, Anglii, Szwecji, Włoch i Hiszpanii; z polskiej strony była to grupa badawcza prowadzona na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza przez prof. Andrzeja J. Szwarca.

W konferencji uczestniczyli zarówno wybitni przedstawiciele nauki prawa, reprezentujący prawie wszystkie państwa członkowskie, jak i wybitni praktycy: sędziowie sądów najwyższych, trybunałów konstytucyjnych, reprezentanci adwokatury, a także przedstawiciele instytucji europejskich, deputowani parlamentów krajowych oraz krajowi urzędnicy ministerialni z Niemiec. Polskę reprezentowali: prof. Andrzej J. Szwarc, prof. Piotr Hofmański, prof. Stanisław Waltoś, mec. Wojciech Hermeliński, dr Adam Górski, dr Ewa Guzik-Makaruk, mgr Paweł Nalewajko LL.M. oraz niżej podpisana.

Obrazy dwóch dni konferencyjnych podzielono na 4 bloki tematyczne. Do każdego przedstawianego przez uczestników projektu badawczego tematu poproszono osoby spoza tego grona o przedstawienie koreferatów.

Pierwszą sesję poświęcono referatom wprowadzającym, dotyczącym ogólnie zagadnienia transgranicznych postępowań karnych. Inauguracyjny referat wygłosiła prof. Maria Kaiafa – Gbandi (Grecja), która opisała rozwój europejskiego prawa karnego na przestrzeni ostatnich 10 lat, wskazując na brak równowagi między efektywną ochroną dóbr prawnych a zachowaniem gwarancji zasadniczych praw i wolności obywateli. Referująca krytycznie odniosła się do programu haskiego i zasady wzajemnego uznawania orzeczeń. Wskazała na zagrożenie dominacją systemu najbardziej restrykcyjnego. Na podstawie orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości (ETS) wykazała, niedopuszczalne jej zadaniem, przesunięcie zagadnień związanych z prawem materialnym z trzeciego do pierwszego z filarów Unii Europejskiej. Wskazała, iż kompetencji Wspólnot w zakresie prawa karnego nie można wywodzić z przepisów traktatów ani też uzasadniać potrzebami celowościowymi. Ponadto zwróciła uwagę na negatywne tendencje do dopuszczania możliwości bezpośredniego stosowania decyzji ramowych. W wielu miejscach swojego wystąpienia prelegentka wskazywała na brak demokratycznej legitymacji organów unijnych, podkreślając jednak potrzebę stworzenia takiej podstawy.

Kolejny referujący, kierujący omawianym projektem, prof. Bernd Schünemann (Niemcy), również skrytykował obecny rozwój europejskiego prawa karnego i najnowsze orzecznictwo ETS. Wskazał na wadliwość zasady wzajemnego uznawania orzeczeń oraz na potrzebę demokratycznej legitymacji do stanowienia norm karnych. Przedstawił podstawy i zasady alternatywnego projektu regulacji transgranicznych postępowań karnych, rozumianych jako wszelkie postępowania, w których występuje jakiegokolwiek powiązanie między więcej niż jednym państwem członkowskim. W przeciwieństwie do zasady wzajemnego uznawania, dopuszczającej prowadzenie przez kilka państw jednocześnie postępowania w tej samej sprawie, postępowanie prowadzone byłoby wyłącznie przez jedno państwo członkowskie, wyłonione zgodnie z ustalonymi regułami. Właściwymi dla postępowania byłyby regulacje państwa prowadzącego postępowanie, także w przypadku podjęcia działań na terenie innych państw członkowskich. Wówczas jednakże, w zależności od siły ingerencji danego środka w prawa i wolności obywateli, uwzględniano by zasady obowiązujące w państwie, w którym dana czynność miałaby być wykonywana. Koordynator projektu wstępnie scharakteryzował najważniejsze z zaproponowanych regulacji, wskazując m.in. na obligatoryjne rejestrowanie przesłuchań w postępowaniu przygotowawczym oraz zastosowanie elektronicznego aresztu domowego. Jako podstawę wprowadzenia w życie przedstawionych regulacji, zaproponował ratyfikowaną przez parlamenty państwowe umowę międzynarodową.

Prof. Akos Farkas z Węgier, podkreślił znaczenie dowodów zebranych w postępowaniu przygotowawczym oraz omówił postępowanie dowodowe w zaproponowanym modelu procedury. Wskazał przy tym na liczne problemy natury praktycznej, związane m.in. z potrzebą tłumaczeń, znajomości

ścią prawa obcego, a także podziałem kompetencji w sytuacji, gdy państwo przeprowadza postępowanie dowodowe zgodnie ze swoim prawem na terenie innego państwa członkowskiego.

Problematykę materialnego prawa karnego oraz właściwości krajowej i wynikających z niej roszczeń zaprezentował prof. Helmut Fuchs (Austria). Omawiając różne możliwości wyłonienia właściwego prawa karnego materialnego, wskazał, że najsluszniejsze byłoby uznanie za właściwe prawo materialne obowiązujące w państwie prowadzącym postępowanie, z tym jednak zastrzeżeniem, iż kwestia karalności i wysokości grożącej sankcji oceniana byłaby z punktu widzenia prawa państwa, w którym czyn popełniono. W tym zakresie obowiązywałaby zasada podwójnej karalności.

Koreferat wygłosił prof. Joachim Vogel (Niemcy), przedstawiając perspektywy integracji europejskiej w zakresie szeroko pojętego prawa karnego. Odnośnie do przedstawionego projektu, skrytykował jego fragmentaryczność oraz brak regulacji dotyczących uprawnień i gwarancji dla oskarżonych.

Dyskusja, jaka wywiązała się po zakończeniu wystąpień, ujawniła wiele kontrowersji i emocji wywołanych przez poruszone tematy. W obronie najnowszego orzecznictwa ETS wystąpił z wielkim zaangażowaniem jego prezes – prof. Vassilios Skouris. Przestrzegając przed powrotem do myślenia narodowego, podkreślił, że rozwój rynku wewnętrznego wpływa na wszystkie dziedziny prawa, zarówno na prawo podatkowe, jak i karne. Liczne kontrowersje wywołał problem demokratycznej legitymacji Unii do stanowienia norm karnych. Prof. Bernd Schünemann zaznaczył, iż rozwój rynku wewnętrznego nie może jednak usprawiedliwić kompetencji w zakresie prawa karnego.

Druga, popołudniowa, sesja poświęcona była tematyce europejskiego nakazu aresztowania i przejścia orzeczeń do wykonania. Nowatorską koncepcję nakazu przedstawili prof. Peter Asp (Szwecja) i prof. Dan Frände (Finlandia). Zgodnie z przedstawionym rozwiązaniem, państwo prowadzące postępowanie występowałoby do państwa, w którym znajduje się sprawca, z wnioskiem o wydanie nakazu aresztowania. Nakaz wydawany byłby przez państwo, które miałyby dokonać wydania. Państwo wnioskujące badałoby natomiast przesłanki zastosowania aresztu, a jego wniosek wskazujący na te przesłanki podlegałby w państwie dokonującym wydania kontroli pod kątem poprawności wnioskowania. Warunkiem wydania nakazu, powinna bezwzględnie pozostać podwójna karalność czynu. Autorzy zaproponowali również wprowadzenie „europejskiego nakazu doprowadzenia”.

Prof. Helmut Satzger (Niemcy) omówił koncepcję przejścia orzeczeń wydanych w jednym państwie członkowskim do wykonania w drugim państwie. Wskazał, że podstawą regulacji powinna być idea resocjalizacji sprawcy. Referujący zaprezentował propozycje regulacji zawartych w projekcie, zgodnie z którymi z wnioskiem o przejście wykonania występowałoby państwo wyrokowania. Skazany i państwo zainteresowane wykonaniem kary mogłyby wystąpić do państwa wyrokowania o wydanie takiego wniosku. W takim przypadku kara nie podlegałaby jednak modyfikacji i dostosowaniu do prawa państwa wykonującego. Wniosek o przejście byłby badany jedynie pod kątem przesłanki podwójnej karalności oraz wystąpienia konkretnie wskazanych przeszkód.

Odnosząc się do przedstawionych propozycji, koreferat wygłosił dr Helmut Seitz (Niemcy), który wskazał na brak możliwości wydania nakazu aresztowania w celu wykonania kary. Ponadto zwrócił uwagę m.in. na możliwość wymuszenia przez skazanego przejścia wykonania kary przez wybrane państwo oraz na niewielkie znaczenie przesłanki podwójnej karalności w praktyce. Zakwestionował także możliwość dokonania przez zagraniczny organ oceny poprawności wnioskowania.

W dyskusji różnice zdań ujawniły się przede wszystkim odnośnie do przesłanki podwójnej karalności. Podkreślano potrzebę jej zachowania, argumentując, że jej brak oznaczałby dominację systemu najbardziej restrykcyjnego. Ponownie skrytykowano zasadę wzajemnego uznawania orzeczeń ze względu na brak koniecznego zaufania między państwami.

W drugim dniu konferencji obrady rozpoczęto temat poświęconym prawom oskarżonego w postępowaniu transgranicznym. Referaty przedstawili prof. Cornelius Nestler (Niemcy) i prof. Andrzej J. Szwarc. Referujący na wstępie opisali, ukierunkowany jedynie na wzmocnienie kooperacji między organami dochodzeniowo-śledczymi, rozwój europejskiego prawa karnego oraz podkreślili brak jakichkolwiek gwarancji i wsparcia dla innych uczestników postępowania. Zaproponowali stworzenie instytucji tzw. Eurodefensora. Instytucja ta składałaby się z 2 oddziałów. Zadaniem przedstawionego przez prof. Nestlera oddziału byłaby ochrona praw osoby, której formalnie nie przedstawiono jeszcze zarzutu popełnienia czynu karnego, a wobec której zastosowano jednak określone środki ingerujące w jej prawa i wolności (oddział tzw. protoobrony). Zadaniem drugiego oddziału, zgodnie z propozycjami zaprezentowanymi przez prof. Andrzeja J. Szwarca, byłoby natomiast udzielanie szeroko pojętego wsparcia dla obrońców zaangażowanych w transgraniczne postępowania przez koordynację ich współpracy oraz finansowe dotacje (oddział „support”).

Koreferat wygłosił adwokat Jonathan Mitchell (Wielka Brytania) z European Criminal Bar Association. Autor przedstawił alternatywny projekt instytucji – tzw. European Criminal Law Ombudsman. Wskazał na potrzebę wzmocnienia obrony, krytycznie ustosunkowując się jednak do zaproponowanej instytucji Eurodefensora, zanegował potrzebę tworzenia oddziału tzw. protoobrony. Postulował możliwie wczesne zaangażowanie właściwej obrony, zaznaczając, iż do tego momentu ochronę praw gwarantować winna prokuratura.

Dyskusja, jaka wywiązała się w wyniku przedstawionych propozycji, dotyczyła zasadniczo 3 kwestii. W przeciwieństwie do akceptacji dla oddziału wspierającego obrońców, kontrowersje wzbudził pomysł utworzenia oddziału „protoobrony”. Wskazywano, że faktycznie organy śledcze często nie zachowują wymaganej neutralności. Krytykowano jednak wykorzystanie pojęcia obrońcy dla tego typu organu kontrolnego, kwestionując także rzeczywistą potrzebę wprowadzania kolejnych urzędników w opozycji do oskarżonego.

Ostatnia, czwarta, sesja poświęcona była europeizacji ochrony dóbr prawnych. Na wstępie odczytano referat nieobecnego prof. Enrique Bacigalupo Zapatera (Hiszpania), w którym przedstawiono rozwój prawno-karnych strategii Unii Europejskiej, począwszy od zasady asymilacji, aż do aktualnej zasady wzajemnego uznawania orzeczeń, wraz z problemami wynikającymi z nakładania się prawno-karnych kompetencji państw i z zasady *ne bis in idem*.

Problematykę europeizacji ochrony dóbr prawnych omówił prof. Roland Hefendehl (Niemcy). Referujący przedstawił stopniowany model chronionych dóbr prawnych, od dóbr indywidualnych po dobra kolektywne. Wskazał na te dobra prawne, których ochrona leży wyłącznie w interesie Unii, co uzasadniałoby potrzebę stworzenia europejskiego prawa karnego egzekwowanego przez europejskie struktury. Takie rozwiązanie ograniczyłoby ryzyko dowolności krajowych ustawodawców w tworzeniu i stosowaniu różnych instrumentów ochronnych.

Prof. Nikolaos Bitzilekis i prof. Elisavet Symeonidou-Kastanidou z Grecji, omawiając problematykę dóbr prawnych chronionych, wyodrębnili tzw. dobra polityczne, np. sprawne funkcjonowanie centralnych politycznych organów Unii, oraz dobra powiązane z ochroną finansowych interesów Unii. Porównując jedno i drugie, referujący wskazali na odmienną legitymację dla ochrony obu kategorii, wywodząc z tego, iż jedynie dobra polityczne stanowią „właściwe europejskie dobra prawne” – tj. takie dobra, których ochrona winna leżeć wyłącznie w gestii Unii Europejskiej. Wskazali jednak na brak podstawy prawnej dla stworzenia odpowiednich unijnych regulacji.

Koreferat wygłosił prof. Dionysios Spinellis (Grecja). Dotyczył on również zagadnienia europejskich dóbr prawnych oraz zasadności ich ochrony. Autor postulował wprowadzenie na poziomie europejskim norm karnych, które mogłyby wpływać depenalizująco na systemy krajowe.

Podczas ostatniej dyskusji zasadniczą aprobatę uzyskał model przedstawiony przez prof. Rolanda Hefedehla oraz idea depenalizacji przez wprowadzenie norm unijnych. Kontrowersyjne pozostało zagadnienie ochrony dóbr prawnych na poziomie ponadpaństwowym. Ponadto wyrażono ogólne uwagi dotyczące całego projektu, wskazując na jego zalety i potrzebę kompleksowych regulacji.

Konferencja w Salonikach poświęcona materii karnistycznej omawianej w kontekście prawa europejskiego i norm tworzonych na poziomie europejskim potwierdziła bezsporny fakt, że prawo karne nie jest domeną zastrzeżoną wyłącznie dla państw członkowskich Unii. Pomimo wielu uwag krytycznych, przedstawiony projekt oceniano bardzo pozytywnie, doceniając jego pionierski charakter w kompleksowym unormowaniu materii europejskiego prawa i postępowania karnego. Podczas spotkania ujawniły się skrajnie różne poglądy, co do zasadniczych pytań, zarówno o granice przekazanych Unii kompetencji, jak i o granice dopuszczalnej ingerencji w prawa i wolności obywateli. Odpowiedzi udzielone na te pytania oraz potrzeba wypracowania na ich podstawie rozwiązań kompromisowych kształtować będą w najbliższej przyszłości rozwój prawa karnego w Europie.

Anna Demenko
suomessa@artemida.amu.edu.pl